

Gabriella Elgenius: Symbols of Nations and Nationalism. Celebrating Nationhood.

Palgrave Macmillan, Houndmills – New York, 2011. 232 oldal.

A norvég származású, de Oxfordban kutató szociológus, Gabriella Elgenius nem kevésre vállalkozik a Palgrave Macmillan kiadónál megjelentett *Symbols of Nations and Nationalism. Celebrating Nationhood* című könyvében: gyakorlatilag az európai nemzetek jelképeit, ünnepeit és zászlóit próbálja valamilyen tipológiába rendezni kor, szimbolikus rendszer és jelentés alapján. A kötet átolvasása után, úgy tűnik, ez sikerült is neki.

Elgenius az Anthony D. Smith felügyelete alatt hasonló címmel 2005-ben megírt doktori disszertációját¹ dolgozta át a 2011-ben megjelent kötetéhez, amely összességében két részre osztható. A hat fejezetre tagolt munka első felében a nemzeti jelképek fontosságának hangsúlyozásától eljut az európai nemzeti zászlók vizsgálatáig, kiterjesztve az elemzést a jelenleg is önállóságra törekvő csoportok jelképeire, míg a kötet második részében a nemzeti ünnepnapokra fókuszál, azok kialakulására, formálódásukra és tartalmukra. Főbb témái mellett kitér a himnuszokra is, a zászlók, himnuszok és nemzeti ünnepek hármásával pedig a nemzetépítés, a nemzeti jelképek

kialakulásának három fő sarokpontját emeli ki, ezekkel jelölve ki az egyes nemzeti nacionalizmusok irányát.

Elgenius a zászlókat és a nemzeti ünnepeket a nemzetalakulás három periódusához kapcsolja, melyek szerint „szimbolikus rendszereket” (*symbolic regimes*) is elkülönít. Eszerint megkülönbözteti a premodern, vagyis a kora újkori (1789 előtti), a modern, újkori (kb. 1789–1914) és a nagy birodalmak feloszlása utáni (*post-imperial*, kb. 1914 utáni) korszakokat, és ebben a hármas felosztásban helyezi el kialakulásuk időpontja alapján az európai zászlókat, himnuszokat és nemzeti ünnepeket.

A zászlók esetében négy típust ír körül, melyek időben követik egymást: a keresztes zászlókat, amelyek középkori eredetűek; a trikolórokat, amelyek szakítva a korábbi hagyományokkal forradalmi jellegűek, és általában a modern köztársaságokhoz kapcsolódnak; a „heraldikai zászlókat” (*heraldic flags*), amelyek a múltból vett szimbólumokkal operálva jelennek meg többségében 1914 után; és a poszthistorikus (*post-historical*), illetve a nacionalizmussal szembehelyezkedő (*counter-nationalist*) zászlókat, amelyek a múlt helyett a jövőre vonatkoznak.

A nemzeti ünnepeket is a szimbolikus rendszerek szerinti három fő típusra osztja. A vallási eredettel rendelkező, szentekre vagy királyokra emlékező ünnepek általában premo-

¹ Elgenius, Gabriella 2005: *Expressions of Nationhood: National Symbols and Ceremonies in Contemporary Europe*. PhD-disszertáció. The London School of Economics and Political Science, London. <http://etheses.lse.ac.uk/id/eprint/638> (Utolsó letöltés: 2015. november 4.)

dern gyökerűek; a politikai eseményekre emlékezők a modern korban születtek, közülük az alkotmányokat, köztársaságok megalakulását, forradalmakat ünneplő napokat sorolja főként a modern időkhez; míg a birodalmak utáni korban vizsgálatai szerint főleg függetlenségi vagy felszabadulási ünnepek születtek. Megünneplésük módja szerint a szerző két jellemző mentén helyezi el az európai nemzeti ünnepeket, egyrészt annak alapján, hogy mennyire katonai vagy civil jellegűek a megemlékezések, másrészt hogy mennyire csak az elit vesz bennük részt, vagy tömegeket is megmozgatnak.

Elemzése során Gabriella Elgenius három ország – Nagy-Britannia, Franciaország és Norvégia – esetét vizsgálja részletesen, amelyeken keresztül az ünnepek és a zászlók különböző típusaira próbál rámutatni. Bár szerinte így betekintést nyerhet a skandináv, illetve két eltérő nyugat-európai nemzetépítési mintázatba is, a merítés nem fedi le az általa felvázolt rendszer, illetve az európai nemzetalakulások minden aspektusát. Franciaország és Norvégia zászlaja, valamint nemzeti ünnepe is ugyanúgy az újkorban keletkezett (bár a norvég zászló premodern jelleget visel magán), míg Nagy-Britannia középkori eredetű unionista zászlaja mellett nemzeti ünnepének vizsgálatával éppen abba a problémakörbe fut bele, hogy létezik-e valóban brit nemzeti ünnep, és ha igen, akkor az első világháború végét jelző november 11. mennyiben szolgálhat mindenki számára ünnepként Nagy-Britanniában. A kivételessége ellenére a brit példa mégis helyénvalónak tűnik, akár csak Franciaország kiválasztása, amely

a nemzeti ünnepek prototípusának megteremtésével kézenfekvőnek tűnhetett a szerző szemében. Bár emellett röviden több nemzet jelképeire is kitér (német nemzeti ünnep, spanyol zászló, Bosznia-Hercegovina zászlaja), a szigetország, a klasszikus nyugat-európai és a skandináv példa mellett a kötetből hiányzik egy részletesebb közép- és kelet-európai, illetve dél-európai esettanulmány. Érdekes, hogy a poszt-szocialista országok említése esetén nem mélyül el a kérdésben, csak a volt jugoszláv utódállamokkal összefüggésben foglalkozik 1989-cel részletesebben, az Európai Unió és az európai integráció pedig csak a poszthistorikus zászlaja miatt kerül be az elemzésbe.

Elgenius könyvének egyik legérdekesebb része kétségtől az, amelyben az általa „sikeres nemzeti ünnepeknek” nevezettek ismérveit próbálja összegyűjteni, miután megállapítja, hogy Európában akadnak „kevésbé sikeres” nemzeti ünnepek is, mint Svédországban, Németországban vagy Ausztriában, ahol a hivatalos ünnepnap nem mozgat meg tömegeket és ezért nem is tudja betölteni a Durkheim által meghatározott célt, vagyis a társadalmi integráció szolgálatának feladatát. Definíciója szerint az a nemzeti ünnep számít sikeresnek, amelyet rendszeresen ünnepelnek annak ellenére, hogy már elveszett az eredeti jelentése, szakrális szintre emelkedett, összefonódott a hivatalos és a magánünnepelés, a nemzetet pedig mint közösséget mutatja be. Elgenius arra jut, hogy az ünnepek ott váltak tömegeket megmozgató sikertörténetté, ahol egy megfelelő, a nemzetet egyesítő alapító narratíva az azt jól kifejező koreográfiával

és dizájnnal párosult. Vizsgálatai szerint különösen az ünnep bevezetésekor kulcsfontosságú egy alapító mítosz kialakítása, egy nemzetegyesítő narratíva, az, hogy az elitek felkarolják akár a dátum szabadnappá nyilvánításával is, és hogy az ünnep tartalma elválassza az adott közösséget másoktól. A szerző úgy látja, hogy ott váltak a legsikeresebbé a nemzeti ünnepek és a nemzeti szimbólumok, ahol azok a függetlenségi harcokkal kapcsolódtak össze, az ünnepi eseményeken biztosított volt a tömegek széles körű, generációkon átnyúló részvétele, s az ünnepet demokratikusan szervezték meg. Fontosnak látja, hogy az ünnep jelenítse meg és oldja fel a társadalmon belüli konfliktusokat is, az ünnepi dizájnhoz tartozzon más nemzeti jelképek megjelenítése is (himnuszéneklés, zászlólengetés, nemzeti ételek fogyasztása, nemzeti öltözék viselése), és jelenjen meg eseményként a médiában is (*media event*). Elgenius különösen a televízió szerepét emeli ki, amely ugyan megjelenése óta alakít az ünnepi koreográfiákon, de az ünnepi közvetítések évről évre egyesíthetik is az adott nemzetet a képernyők előtt.² Bár a szerző szerint fontos, hogy az adott ünnep „szent státuszba” kerüljön, kulcsfontosságúnak tartja azt is, hogy az eredeti jelentéstől eltávolodva modernizálódjon a tartalom, a jelentés és az üzenet, mint ahogy több ünnep eredeti harcias álláspontja is végül a nemzeti büszkeség és a befogadás ünnepévé szelődött.

Bár Gabriella Elgenius megállapításai a legtöbb esetben helytállóak

tűnnek, elemzésének perspektíváját lényegesen korlátozza az a tény, hogy – nyilván a jobb összehasonlíthatóság kedvéért – minden európai országtól csak egy nemzeti ünnepet választ ki, amely az adott ország esetében hivatalosnak tekinthető. Franciaország, vagy a leírtak alapján Norvégia esetében ez, úgy tűnik, helytálló, és valóban sikerült a legnagyobb, legfontosabb ünnepet kiválasztani. Nagy-Britannia esetében azonban szembesülnie kell a problémával, hogy az első világháborús halottakra emlékezés nem szó szerinti „nemzeti ünnep” egy többnemzetiségű országnál, és így kilóg a sorból. A brit példa esetén szót ejt ugyan a skót vagy az ír ünnepekről is, de már itt is láthatóvá válik módszertanának hiányossága. Ez különösen akkor látványos, amikor az ünnepek sikerét vizsgálva meg kell állapítania, hogy azokban az országokban, ahol „nem sikeres” a hivatalos nemzeti ünnep, ott van egy másik ünnepnap is, amely nagy tömegeket mozgat meg, és az ő definíciója alapján sokkal ünnepebbnek tekinthető a hivatalosnál. Ezt tekintve, az európai ünnepek összességére vonatkozó megállapításai is félrecsúszhatnak.

Magyarország esetében szembe-tűnő, hogy nem veszi figyelembe a nemzeti ünnepek rendszerét, mindössze egyet emel ki belőlük, augusztus 20-át. Ez a rendszerváltás utáni konszenzusra törekvőst megjelenítő 1991. évi VIII. törvény értelmében valóban a *hivatalos* magyar állami ünnepnek tekinthető, de Elgenius tipológiája szerint mind kialakulását, mind az ünnepi koreográfiát tekintve más csoportba kerül, mint ha március 15-ét vagy október 23-át vizsgálná, melyek szintén

² Vö. Dayan, Daniel – Katz, Elihu 1992: *Media Events. The Live Broadcasting of History*. Cambridge, Mass.

törvényileg bevett nemzeti ünnepek Magyarországon. A magyar esetben ez nem okoz ugyan zavart az ünnepek osztályozásában, de önmagában téves következtetésekhez vezethetne, ha mindössze ennyiből próbálna a magyar nemzetépítésről megállapításokat tenni. Azoknál a példáknál pedig, ahol a hivatalos ünnep „nem sikeres”, egy másik azonban igen, felmerül a kérdés, miért nem foglalkozik inkább a sikere-szel, illetve miért nem vizsgálja azt, vajon miért mégis a kevésbé sikeres nyert hivatalos státuszt.

Eredeti célkitűzése szerint Gabriella Elgenius a nemzeti jelképek és ünnepek nemzetépítésben betöltött szerepét kívánja vizsgálni, ennek megfelelően könyvében reflektál az ismert nacionalizmuselméletekre is, és hozzájuk kapcsolja saját vizsgálatait. Mint írja, a himnuszok és az ünnepek többsége 1870 után alakult ki, ez pedig egybevág Eric Hobsbawm által a „tömeges hagyománytermelés időszakáról” mondottakkal,³ de Anthony D. Smith tanítványaként az etnoszimbolizmussal hozza összefüggésbe azt, hogy több európai nemzetnél is premodern gyökereket talált mind az ünnepek, mind a zászlók esetében, amelyekből kifejlődtek a modern nemzetet jellemző sajátosságok. Elgenius azonban nem „etnikai magról” beszél, hanem a nemzet helyett az adott területhez kapcsolódó lojalitásról, amely végül nemzeti kötődéssé formálódott. A nemzetépítés Elgenius interpretációjában egy folyamat, amely-

nek időpontját az egyes nemzetek esetében a zászló, a himnusz és a nemzeti ünnep kialakításának dátuma jelöli ki, ebben a sorrendben, de nem feltétlenül azonos szimbolikus rendszer szerint. Hozzáteszi, a nemzetépítéshez ugyanígy más nemzeti jelképek is hozzátartoznak, mint a nemzetet megjelenítő szimbolikus közterek (melyekről szót is ejt az ünnepi felvonulások kapcsán), a nemzeti múzeumok, az operák, az emlékművek, a szótárak stb.⁴

Gabriella Elgenius kisebbségeket is kutató szociológus lévén nem meglepő, hogy kortárs problémákra is reflektál, különösen a norvégiai vagy a nagy-britanniai bevándorlással kapcsolatban, könyvének nagyobb része azonban a politikai szimbolikával foglalkozik. Célkitűzése miatt nemzeti keretben vizsgálja az európai jelképek alakulását, és bár mint említettem, kutatásának módszertana miatt több esetben is hiányérzete maradhat az olvasónak, összességében olyan szintézisét próbálja nyújtani az európai nemzeti jelképeknek, és ezeken keresztül a nacionalizmusoknak, amely mindeddig példa nélküli az ünnep-, illetve a nacionalizmuskutatásban, s az általa felvázolt elemzési rendszer hasznos tanulságokkal szolgálhat a továbbiakban is.

Fazekas Zsuzsanna

³ Hobsbawm, Eric 1987: Tömeges hagyománytermelés: Európa 1870–1914. In: Hofer Tamás – Niedermüller Péter (szerk.): *Hagyomány és hagyományalkotás*. Budapest, 127–197.

⁴ Bár a szerző e művében csak érintőlegesen foglalkozik az egyéb nemzeti jelképekkel, 2015-ben jelent meg Peter Aronssonnal közösen szerkesztett kötetük, amelyben elemzését a nemzeti múzeumokra is kiterjesztette: Aronsson, Peter – Elgenius, Gabriella (eds.) 2015: *A History of the National Museum in Europe 1750–2010. Mobilization and Legitimacy, Continuity and Change*. New York.